View the original article

СУСПІЛЬСТВО

Вкрадене дитинство. Шкода від війни, яку право ще не бачить у всій повноті

19 листопада 2026, 16:59

Під час психологічного інтенсиву з дітьми Gen.Camp / Фото: Gen.Ukrainian

(Рубрика «Точка зору»)

Оксана Лебедєва, Альбіна Басиста

Право може встановити, що дитину депортували, примусово перемістили або що вона втратила батьків через війну. Але чи означає це, що стає очевидною уся шкода, якої зазнала дитина?

На наше переконання, не означає.

Війна Росії проти України змінює не лише обставини життя дитини, а й сам процес її розвитку. Наслідки пережитого можуть накопичуватися та проявлятися

роками, зокрема й після того, як безпосередня загроза минула.

Саме тому ми пропонуємо розглянути можливість правового визначення спричиненої війною комплексної шкоди дитинству, як самостійної категорії шкоди.

Йдеться не стільки про запровадження нового терміна, а радше про необхідність удосконалення існуючих підходів до розуміння, документування та оцінювання наслідків війни для українських дітей.

Під час психологічного інтенсиву Gen.Camp / Фото: Gen.Ukrainian

Комплексна шкода дитинству внаслідок війни

До такого висновку ми прийшли завдяки роботі громадської організації **«Gen.Ukrainian»** з дітьми, які пережили окупацію, депортацію або примусове переміщення, втрату близьких, їхнє незаконне позбавлення особистої свободи, розлуку з родиною та російську індоктринацію (від лат. *indoctrinare* – «навчати», «навіювати», термін, що означає цілеспрямоване, системне насаджування у свідомість людей/дітей певних ідеологічних, політичних, релігійних чи світоглядних доктрин без критичного осмислення – ред.).

Дитина може повернутися із окупації, але не повернутися до попереднього відчуття безпеки. Батько чи мати можуть повернутися з полону, однак відновлення родинних стосунків потребуватиме часу, зусиль та відповідної підтримки.

Війна впливає на дитинство не лише через безпосереднє насильство над дитиною, а й через досвід її близьких.

Катування, сексуальне насильство, пов'язане з воєнним конфліктом, насильницьке зникнення чи незаконне позбавлення волі батьків можуть суттєво змінювати сімейне середовище, у якому дитина зростає.

Право може встановлювати порушення та їхні наслідки.

При цьому важливо розуміти, що дитинство є особливим періодом фізичного, соціального та психологічного розвитку людини. Пережиті події можуть позначитись на здоров'ї, навчанні, стосунках у сім'ї, відчутті безпеки, майбутніх життєвих можливостях дитини та вцілому на формуванні її ідентичності.

Відповідно, встановлення окремих юридичних фактів порушення її прав не завжди дозволяє належно оцінити сукупність таких наслідків.

Міжнародне право вже передбачає можливість врахування особливостей шкоди, завданої дітям міжнародними злочинами. Так, в рішенні у справі «Лубанга» **Міжнародний кримінальний суд** у 2012 році наголосив на необхідності врахування віку, розвитку і найкращих інтересів дитини при визначенні принципів репарацій.

> Реєстр збитків для України передбачає можливість подання заяв щодо низки порушень, зокрема смерті або зникнення безвісти близьких членів сім'ї, катувань, серйозних тілесних ушкоджень, сексуального насильства, насильницького переміщення та депортації дітей. Окремі категорії заяв стосуються втрати доступу до освіти та медичної допомоги. Крім того, передбачено категорію для заяв щодо інших порушень міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Ці механізми, безумовно, необхідні та мають важливе значення для забезпечення права постраждалих на відшкодування шкоди.

Водночас, з позиції постраждало-орієнтованого та холістичного (цілісного – ред.) підходів постає питання наскільки наявні механізми дозволяють належним чином врахувати не лише наслідки окремих порушень, а й їхній сукупний та

довготривалий вплив на розвиток дитини. Наприклад, дитина пережила окупацію та тривалу розлуку з батьком чи матір'ю, які перебували у полоні.

Після повернення з полону родина зіштовхується з необхідністю відновлення стосунків, а дитина, у свою чергу, з наслідками пережитого досвіду.

Кожна з цих обставин може бути предметом окремого оцінювання.

Однак їхній взаємопов'язаний вплив на розвиток дитини не обов'язково обмежується сукупністю встановлених наслідків.

На наш погляд, саме ця обставина пояснює доцільність подальшого розвитку правових підходів до визнання шкоди, якої зазнають діти внаслідок збройних конфліктів.

Комплексну шкоду дитинству внаслідок війни пропонуємо розглядати як сукупний, довготривалий та багатовимірний вплив пов'язаних із війною подій та обставин на розвиток дитини, її добробут та життєву траєкторію й можливості.

Йдеться не про підміну вже наявних видів шкоди чи запровадження додаткових перешкод для постраждалих, а йдеться про необхідність доповнення існуючих правових підходів без обмеження доступу до національних та міжнародних механізмів захисту та репарацій.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Три чверті українських батьків відзначають сильний вплив війни на дитинство їхніх дітей – дослідження

Методологія оцінювання комплексної шкоди

Для втілення цього підходу на практиці необхідно напрацювати відповідну методологію документування та оцінювання комплексної шкоди дитинству.

На нашу думку, її основу можуть становити такі взаємопов'язані аспекти як: кумулятивність, вікова чутливість, тривалість та багатовимірність.

- **Кумулятивність** дозволить простежити, як наслідки різних подій, пережитих дитиною у зв'язку з війною, накопичуються, взаємодіють та можуть

посилювати негативний вплив один одного.

- **Вікова чутливість** сприятиме врахуванню віку та особливостей розвитку дитини під час оцінювання наслідків пережитого.
- **Тривалість** дозволить врахувати наслідки, які можуть зберігатися або проявлятися на наступних етапах розвитку дитини.
- **Багатовимірність** дасть можливість оцінити вплив пережитого на здоров'я, сімейні стосунки, освіту, соціалізацію, ідентичність та майбутні можливості дитини.

При цьому документування та оцінювання шкоди дитинству мають здійснюватися з дотриманням принципів найкращих інтересів дитини, добровільності, конфіденційності та недопущення повторної травматизації.

Під час психологічного інтенсиву Gen.Camp / Фото: Gen.Ukrainian

Важливо також забезпечити право дитини бути почутою з урахуванням її віку та зрілості, як це передбачено міжнародно-правовими стандартами захисту прав дитини, а також належні гарантії захисту під час її участі у цьому процесі.

Розроблення такої методології порушує низку складних питань.

Першочергово ідеться про встановлення причинно-наслідкового зв’язку між пережитими подіями та їхнім впливом на розвиток дитини, визначення належних способів документування шкоди та забезпечення дружнього до дитини підходу до її оцінювання.

Зазначене потребує міждисциплінарної роботи та поєднання різних підходів від правових до соціальних.

Саме тому **Gen.Ukrainian та Gen.Hope** розпочали роботу над такою відповідною методологією, опираючись на практичний досвід психологічної реабілітації дітей, наукові дослідження, правозахисну діяльність та міжнародно-правові стандарти.

Для нас принципово важливо, щоб результатом цієї роботи стало концептуальне обґрунтування комплексної шкоди дитинству та напрацювання практичних підходів до більш повного документування наслідків війни, їх належного врахування при визначенні форм репарацій та розроблення довгострокових заходів підтримки і відновлення постраждалих українських дітей.

За роки повномасштабної війни Україна напрацьовує досвід документування міжнародних злочинів, захисту прав постраждалих та розвитку репараційних механізмів.

І він без перебільшень впливає на підходи до оцінювання шкоди, завданої дітям під час збройних конфліктів, та втілення нових форм невідкладних проміжних репарацій.

Зрештою, забезпечення справедливості для постраждалої дитини не повинно обмежуватися лише правовою кваліфікацією порушення її прав, а також має передбачати належне розуміння наслідків пережитого та створення умов для відновлення порушених прав і можливостей її подальшого розвитку.

20 листопада, у **Всесвітній день дитини**, **Gen.Hope** – Центр провідного досвіду з психічного здоров'я дітей та підлітків в умовах війни, створений громадською організацією **Gen.Ukrainian**, – проведе першу міжнародну конференцію **«АРХІТЕКТУРА ДИТИНСТВА. Як захистити розвиток і майбутнє дітей у часи війни та криз»**. Подія об’єднає українських та міжнародних дослідників і практиків, представників державних інституцій та громадянського суспільства. Учасники зможуть почути виступи дослідників **Стенфордського, Єльського університетів, Університету Джонса Гопкінса та Каліфорнійського університету в Берклі**.

Оксана Лебедєва *– засновниця громадської організації «Gen.Ukrainian» та Центру провідного досвіду «Gen.Hope»*

Альбіна Басиста *– юристка-міжнародниця, правозахисниця, залучена фахівчиня громадської організації «Gen.Ukrainian»*

Думки, висловлені в рубриці «Точка зору», передають погляди самих авторів і не конче відображають позицію Радіо Свобода

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

ООН: за десять місяців 2026 року в Україні загинуло більше цивільних, ніж за весь минулий рік

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

«Діти ламають будиночки і кажуть: це приліт». Херсон через 4 роки після деокупації

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Викрадені з України діти збирають дрони в російських таборах. Це воєнний злочин?

Україна | Політика | Суспільство | Важливе на Свободі | Війна

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.